

Т. А. Заяць

доктор економічних наук, професор,
завідувач відділу проблем формування
соціального капіталу, Інститут демографії та
соціальних досліджень імені М. В. Птухи
НАН України, Київ, Україна
scap@online.ua

УДК 330.322.54:336.581

Н. Я. Яневич

асистент кафедри економіки підприємства та
інвестицій, Національний університет
«Львівська політехніка», Львів, Україна
yanua@mail.lviv.ua

ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ, ЩО ФІНАНСУЮТЬСЯ З БЮДЖЕТІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Анотація. Визначено основні методологічні засади, на базі яких має оцінюватися рівень ефективності соціального інвестування. Побудовано чотирирівневу модель оцінювання ефективності соціального інвестування об'єктів соціальної інфраструктури, які знаходяться у власності територіальної громади. Виконано групування показників ефективності соціального інвестування, що здійснюється за рахунок коштів місцевих бюджетів. Побудовано математичні вирази показників ефективності соціального інвестування та факторних моделей, які використовуються для аналізу цих показників.

Ключові слова: ефективність, соціальне інвестування, об'єкти інвестування, територіальна громада, місцевий бюджет, соціальна інфраструктура, показники, факторні моделі.

Т. А. Заяць

доктор экономических наук, профессор, заведующая отделом проблем формирования социального капитала, Институт демографии и социальных исследований имени М. В. Птухи НАН Украины, Киев, Украина

Н. Я. Яневич

ассистент кафедры экономики предприятия и инвестиций, Национальный университет «Львовская политехника», Львов, Украина

ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ СОЦИАЛЬНЫХ ИНВЕСТИЦИЙ, ФИНАНСИРУЕМЫХ ИЗ БЮДЖЕТОВ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ГРОМАД

Аннотация. Определены основные методологические принципы, на основании которых должен оцениваться уровень эффективности социального инвестирования. Построена четырехуровневая модель оценки эффективности социального инвестирования объектов социальной инфраструктуры, находящихся в собственности территориальной громады. Выполнена группировка показателей эффективности социального инвестирования, которое осуществляется за счет средств местных бюджетов. Построены математические выражения показателей эффективности социального инвестирования и факторных моделей, которые используются для анализа этих показателей.

Ключевые слова: эффективность, социальное инвестирование, объекты инвестирования, территориальная громада, местный бюджет, социальная инфраструктура, показатели, факторные модели.

Tetyana Zayats

Doc. Hab. (Econ.), Professor, Head of Department of the Problems of Social Capital Formation, Institute of Demography and Social Studies named by M. V. Ptukha, the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Nataliya Yanevych

Lecturer, National University «Lviv Polytechnic», Lviv, Ukraine

EVALUATING OF EFFECTIVENESS OF SOCIAL INVESTMENTS FINANCED FROM THE BUDGET OF TERRITORIAL COMMUNITIES

Abstract. The basic methodological principles on which should be done the evaluation of the effectiveness of social investment are singled out in the article. We construct four-level model of the effectiveness evaluation of social investment in social infrastructure's objects that are owned by the local community. Grouping of indices of effectiveness of social investment which is made at the expense of local budgets is done. Mathematical formulas of the indicators of social investing and factor models, are build up, whereby the analysis of these indicators is done.

Key words: efficiency; social investment; investment objects; local community; local budget; social infrastructure; indicators; factor models.

JEL Classification: A13, C13, E22, H50

Постановка проблеми. В Україні гостро постає питання забезпечення належного рівня людського розвитку, що має виявлятися, насамперед, у забезпеченні високих стандартів медицини, освіти та соціального захисту. Значна частина витрат, що спрямовується у вигляді соціальних інвестицій на розвиток зазначених сфер, фінансується за рахунок коштів місцевих бюджетів. Враховуючи, що обсяги таких коштів обмежені, важливого значення набуває проблема оцінювання їх достатності та результативності в розрізі окремих регіонів і напрямів вкладення інвестицій.

На відміну від інвестування у виробничу сферу, що передбачає отримання певної величини прибутку, результат соціального інвестування не завжди можна однозначно визначити та виміряти у грошових одиницях. Відтак виникає потреба розроблення теоретико-методичних засад оцінювання ефективності соціального інвестування, що здійснюється із бюджетів територіальних громад, з урахуванням специфіки цього виду інвестиційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню розроблення теоретичних засад оцінювання ефективності

соціального інвестування присвячено досить багато українських [1–6] та зарубіжних [7–9] публікацій. Їх автори виокремлюють особливості, притаманні соціальним інвестиціям, розглядають їх природу, досліджують механізми формування результатів соціального інвестування. Ряд науковців, зокрема автори робіт [2; 5], намагається певною мірою екстраполювати на випадок соціального інвестування достатньо розроблені в сучасній літературі методи оцінювання економічної ефективності реальних інвестицій, що вкладаються у виробничу сферу. Однак при цьому виникають труднощі кількісного оцінювання результатів соціального інвестування. Таким чином, теоретико-методичні засади оцінювання ефективності соціальних інвестицій, у тому числі тих, що здійснюються коштом місцевих бюджетів, потребують подальшого більш глибокого дослідження.

Мета статті: визначення основних методологічних засад оцінювання рівня ефективності соціального інвестування; побудова моделі оцінювання ефективності соціального інвестування об'єктів соціальної інфраструктури, що знаходяться у власності територіальної громади; виокремлення та групування показників ефективності соціального інвестування, що фінансуються із місцевих бюджетів; побудова детермінованих факторних моделей, за допомогою яких здійснюється аналіз показників соціального інвестування.

Основні результати дослідження. Аналіз наукових праць Топалова С. А. [1], Євсєєвої О. О. [2], Маркової С. В. [5], Шаповал В. М. [6], Шибаєвої Н. А. [7] та ін., а також власні дослідження дозволили нам визначити основні методологічні засади оцінювання рівня ефективності соціального інвестування, саме:

1. Встановлення міри ефективності соціального інвестування, так само, як і оцінювання ефективності фінансових ресурсів, спрямованих на впровадження інвестиційних проєктів, головною метою яких є отримання певної величини прибутку, повинно базуватися на зіставленні отриманих результатів від такого інвестування з обсягами вкладених інвестицій. Однак первинним результатом соціального інвестування має виступати не фінансовий, а соціальний ефект, методологія розрахунку якого залежить від напрямку вкладення соціальних інвестицій.

2. Враховуючи те, що результати соціального інвестування для кожного напрямку вкладення коштів можна виміряти за допомогою альтернативних підходів, оцінювання ефективності соціальних інвестицій повинно здійснюватися за допомогою не одного, а декількох показників, кожен із яких дозволяє визначити різні зрізи результативності інвестування залежно від того, що вважати ймовірним результатом його здійснення.

3. Оцінювати ефективність соціального інвестування можливо і потрібно на різних рівнях – загальнодержавному, регіональному, на рівні окремих територіальних громад (міста або селища), для всіх об'єктів соціального інвестування (школи, лікарні, заклади культури тощо) та за необхідності для кожного напрямку їх діяльності.

4. Використання багаторівневого підходу до оцінювання ефективності витрат, пов'язаних із соціальним інвестуванням, також повинно здійснюватися для кожного окремого об'єкта соціального інвестування. У такому випадку рівні моделі будуть відповідати ступеням узагальненості оцінювання ефективності кінцевих соціальних інвестицій, які вкладаються у функціонування цього об'єкта. За таких умов доцільною є побудова чотирьохрівневої моделі оцінювання ефективності соціального інвестування для окремого об'єкта, що передбачає виокремлення дерева отриманих результатів:

1) кількісні результати, що відображають можливості певного об'єкта соціальних інвестицій надавати соціальні послуги;

2) кількісні проміжні результати надання соціальних послуг певним об'єктом соціального інвестування у певний проміжок часу;

3) якісні результати надання соціальних послуг певним об'єктом соціального інвестування у певний проміжок часу;

4) фінансові результати надання соціальних послуг певним об'єктом соціального інвестування у певний проміжок часу.

Слід відзначити, що за всіма чотирма рівнями результатів соціального інвестування для кожного можливого типу об'єктів такого інвестування існуватимуть декілька видів показників, які характеризують ефективність здійснення інвестицій у функціонування відповідного об'єкта.

Окрім вищеперелічених, ще одним важливим методологічним принципом, на підставі якого повинно здійснюватися оцінювання рівня ефективності соціального інвестування, на нашу думку, є пріоритет натуральних (фізичних) та якісних показників вимірювання результатів такого інвестування перед вартісними. Це зумовлено, зокрема, тим, що основною метою вкладення соціальних інвестицій у функціонування об'єктів соціальної інфраструктури є отримання соціального ефекту, тоді як економічний ефект від здійснення соціального інвестування відіграє другорядну роль.

Ураховуючи наведені вище міркування, нами пропонується групування показників ефективності соціального інвестування, що здійснюється за рахунок коштів місцевих бюджетів, шляхом поділу цих показників за низкою класифікаційних ознак на декілька груп, а саме:

1) за напрямками здійснення соціального інвестування: показники ефективності соціального інвестування у функціонування та розвиток закладів освіти; охорони здоров'я населення; культури і спорту; інших об'єктів соціального інвестування (зокрема, установ, що здійснюють соціальне забезпечення населення);

2) залежно від результатів соціального інвестування: показники ефективності соціального інвестування, результати якого кількісно відображають можливість певного об'єкта соціальних інвестицій (або сукупності таких об'єктів) надавати соціальні послуги; наслідки якого характеризуються: кількісними проміжними результатами надання соціальних послуг певним об'єктом соціального інвестування (або сукупності таких об'єктів) у певний проміжок часу; якісними результатами надання соціальних послуг певним об'єктом соціального інвестування (або сукупності таких об'єктів) у певний проміжок часу; фінансовими результатами надання соціальних послуг певним об'єктом соціального інвестування (або сукупності таких об'єктів) у певний проміжок часу;

3) залежно від обсягу витрат, що відносять до соціальних інвестицій: показники ефективності соціального інвестування, пов'язаного із певним обсягом капітальних витрат; поточних витрат; сукупними (капітальними та поточними) витратами;

4) залежно від конструкції аналітичного виразу показників: показники ефективності соціального інвестування, що розраховуються як відношення результату від здійснення такого інвестування до обсягу вкладених інвестицій у його досягнення; приросту результату від здійснення такого інвестування до приросту обсягу вкладених інвестицій у його досягнення; фактичного результату від здійснення такого інвестування до максимально можливого за певного обсягу соціальних інвестицій результату від їх вкладення; мінімально можливих обсягів інвестицій, завдяки яким можна отримати реальний результат, до фактичного обсягу вкладених інвестицій.

З огляду на специфіку соціального інвестування слід відзначити, що на відміну від інвестицій у виробничу сферу, основною метою здійснення яких є отримання певної величини прибутку, до обсягів соціальних інвестицій повинні бути віднесені не лише капітальні, а й поточні витрати на функціонування об'єктів соціальної інфраструктури. У зв'язку з цим постає питання про вибір способу поєднання в одному показнику ефективності соціальних інвестицій як поточних, так і капітальних витрат. Такий показник ми пропонуємо вираховувати, використовуючи формулу (1):

$$E_y = \frac{P}{PB + KB : T_e}, \quad (1)$$

де E_y – показник ефективності соціального інвестування, що одночасно враховує всі понесені витрати на його здійснення – як поточні, так і капітальні; P – результат вкладення соціальних інвестицій за певний проміжок часу та у відповідних одиницях виміру; PB – сума поточних витрат для здійснення соціального інвестування у певний проміжок часу (наприклад, упродовж року), грн.; KB – обсяг капітальних витрат на придбання, ремонт та модернізацію основних фондів, які відносяться до складу майна об'єкта соціального інвестування, за первісною вартістю цих фондів, грн.; T_e – середній корисний термін експлуатації основних фондів, які є частиною майна об'єкта соціального інвестування, що обчислюється як середньозважена величина за первісною вартістю окремих елементів цих фондів, у відповідних часових одиницях виміру.

Поточні витрати на функціонування певного об'єкта соціального інвестування можна поділити на дві великі групи – умовно-змінні та умовно-постійні. При цьому стосовно першої групи витрат важливе значення має визначення того параметру, відносно якого забезпечується певна пропорційність їх величини. Проведене нами дослідження показало, що у значній кількості об'єктів соціальної інфраструктури величина умовно-змінних витрат на їх функціонування складається із двох частин, які значною мірою є пропорційними трудомісткості роботи основних працівників певного закладу та кількості осіб, що обслуговуються цим закладом. Трудомісткість роботи основних працівників певного закладу соціальної інфраструктури, своєю чергою, є пропорційною кількості осіб, які його відвідують.

Якщо результатом діяльності певного об'єкта соціального інвестування вважати кількість осіб, які користувалися його послугами протягом певного проміжку часу, то, враховуючи перелічені вище міркування та користуючись формулою (1), ефективність соціальних інвестицій у цей об'єкт у першому наближенні можна оцінити за допомогою формули (2):

$$E_{yч} = \frac{Ч}{PBЗ \times Ч + ПВП + KB : T_e}, \quad (2)$$

де $E_{yч}$ – показник ефективності соціального інвестування у випадку, коли результатом діяльності об'єкта такого інвестування є кількість осіб, які користувалися його послугами протягом певного проміжку часу; $Ч$ – середня кількість осіб, котрі користувалися послугами об'єкта соціального інвестування протягом певного проміжку часу, осіб; $PBЗ$ – умовно-змінні поточні витрати на функціонування об'єкта соціального інвестування протягом певного проміжку часу в розрахунку на одну особу, що користувалася його послугами, грн.; $PВП$ – загальна величина умовно-постійних витрат на функціонування об'єкта соціального інвестування протягом певного проміжку часу, грн.

Очевидно, що за інших незмінних умов значення показника $E_{yч}$ зростає у випадку, коли збільшується значення показника $Ч$. Таким чином, одним із часткових індикаторів оцінювання ефективності соціального інвестування у функціонування та розвиток певного об'єкта соціальної інфраструктури може слугувати відношення фактичного значення показника $E_{yч}$ до його максимально можливої величини, яка відповідає максимально можливому для певного об'єкта значенню $Ч$.

Проведене нами дослідження показало, що, обмежившись першими трьома рівняннями запропонованої моделі й розглянувши часткові показники ефективності соціального інвестування у функціонування загальноосвітнього закладу, показник третього рівня моделі можна представити таким чином:

$$\frac{y}{B} = \frac{y}{Ч_y} \times \frac{Ч_y}{B} = \frac{y}{Ч_y} \times \frac{Ч_n}{Ч_n} \times \frac{Ч_n}{B}, \quad (3)$$

де y – сумарна успішність учнів закладу, що визначається сумою середніх балів, отриманих кожним учнем за підсумком навчального року; B – витрати, пов'язані із функціонуванням закладу, грн.; $Ч_y$ – чисельність учнів, які навчалися у закладі протягом попереднього навчального року, осіб; $Ч_n$ – чисельність педагогічних працівників, котрі викладали у закладі протягом попереднього навчального року, осіб.

Можна побачити, що відповідно до наведеного вище групування показник $\frac{y}{B}$ відноситься до показника ефективності соціального інвестування третього рівня, тоді як показники $\frac{Ч_y}{B}$ та $\frac{Ч_n}{B}$ належать відповідно до показників другого і першого рівнів. При цьому використання виразу (3) дозволяє здійснити факторний аналіз показника ефективності соціального інвестування третього рівня, оцінивши вплив на зміну його значення показників ефективності соціального інвестування у певний об'єкт такого інвестування, що згідно із запропонованим групуванням належать до показників нижчого рівня.

Для побудови факторної моделі доцільно здійснювати поділ витрат, пов'язаних із соціальним інвестуванням певного об'єкта соціальної інфраструктури, на три групи:

1) витрати, які є відносно пропорційними чисельності основних працівників об'єкта (до цих витрат відносяться, насамперед, витрати на оплату праці працівників із нарахованими на соціальні заходи);

2) витрати, які є відносно пропорційними чисельності осіб, котрі користуються послугами об'єкта;

3) інші витрати, що містять умовно-постійні поточні витрати на функціонування об'єкта (зокрема витрати на комунальні послуги й оплату праці допоміжних працівників) та приведені капітальні витрати, які розраховуються як відношення первісної вартості основних фондів, що належать до складу майна об'єкта соціального інвестування, до середньої корисної тривалості їх експлуатації.

При цьому для розрахунку питомої величини витрат третьої із перелічених груп слід обрати певний натуральний показник, яким, наприклад, може виступати загальна площа об'єкта соціального інвестування.

На підставі викладеного вище інтегральна факторна модель показника загальних приведених поточних і капітальних річних витрат на функціонування загальноосвітньої середньої школи в розрахунку на кількість учнів, що навчаються у ній (цей показник є обернено пропорційним відповідному показнику ефективності соціального інвестування), матиме такий вигляд:

$$\frac{B_{zm}}{Ч_y} = B_y + B_n \times \frac{Ч_n}{Ч_y} + B_{zm} \times П_x, \quad (4)$$

де B_{zm} – загальні поточні річні та приведені капітальні витрати на функціонування загальноосвітньої школи, тис. грн.; B_y – річна величина витрат, які є відносно пропорційними чисельності учнів, що навчаються, у розрахунку на одного учня, тис. грн./особу; B_n – річна величина витрат, які є відносно пропорційними чисельності педагогічних працівників, що викладають у школі, у розрахунку на одного такого працівника, тис. грн./особу; B_{zm} – річна величина умовно-постійних поточних витрат на функціонування об'єкта і приведених капітальних витрат у розрахунку на 1 м² загальної площі будівель школи, тис. грн./м²; $П_x$ – загальна площа будівель школи в розрахунку на одного учня, м².

Необхідно відмітити, що використання запропонованих показників ефективності соціального інвестування та відповідних факторних моделей може (і повинно) здійснюватися не лише для аналізу динаміки зміни рівня такої ефективності, а й для здійснення такого аналізу у просторовому аспекті. Наприклад, наведені показники і моделі доцільно застосовувати при порівнянні ефективності соціального інвестування двох та більше об'єктів, що мають однакову сферу діяльності, а також при зіставленні більш агрегованих даних (одночасно за всіма об'єктами, що надають однакові соціальні послуги) за двома чи

більшою кількістю міст (регіонів). У такий спосіб можна виявити ті об'єкти (або їх групи в регіональному розрізі), інвестування у які дозволяє отримати вищий рівень ефективності витрачених на їх функціонування і розвиток коштів порівняно з іншими аналогічними об'єктами. Відтак створюються необхідні умови для розробки комплексу організаційних заходів, спрямованих на вирівнювання ефективності соціального інвестування в різні однотипні об'єкти (чи групи об'єктів) такого інвестування в межах певного міста (регіону).

Висновки. Таким чином, для оцінювання ефективності соціального інвестування в окремі об'єкти соціальної інфраструктури доцільно використовувати чотириохрітневу модель формування його результатів. Основні рівні моделі: 1) кількісні результати, що відображають можливості певного об'єкта соціальних інвестицій надавати соціальні послуги; 2) кількісні проміжні результати надання соціальних послуг певним об'єктом соціального інвестування в певний проміжок часу; 3) якісні результати надання соціальних послуг певним об'єктом соціального інвестування в певний проміжок часу; 4) фінансові результати надання соціальних послуг певним об'єктом соціального інвестування в певний проміжок часу.

Основною метою соціального інвестування на відміну від інвестицій у виробничу сферу є отримання не певної величини прибутку, а соціального ефекту. З огляду на це до обсягів соціальних інвестицій мають бути віднесені не лише капітальні, а й поточні витрати на функціонування об'єктів соціальної інфраструктури. У зв'язку з цим автором визначено показники оцінювання ефективності соціального інвестування, що передбачають поєднання у складі соціальних інвестицій як поточних, так і капітальних витрат.

Запропоновані факторні моделі показників ефективності соціального інвестування, що здійснюється за рахунок бюджетів територіальних громад, дозволяють виявити вплив основних чинників на зміну рівня такої ефективності й резерви підвищення результативності вкладених інвестицій, врахувавши їх при формуванні місцевих бюджетів.

Подальше розроблення теоретико-методичних засад оцінювання ефективності соціального інвестування повинно передбачати побудову системи моніторингу ефективності вкладення соціальних інвестицій у функціонування об'єктів соціальної інфраструктури певного міста (регіону) за рахунок коштів місцевого бюджету.

Література

1. Топалов С. А. Методологічний підхід до оцінки ефективності соціальної інвестиційної політики підприємства // Вісник Запорізького національного університету. – 2009. – № 1(4). – С. 108–111.
2. Євсєєва О. О. Показники ефективності соціального інвестування / О. О. Євсєєва. – Софія : Бял ГРАД-БГ ООД, 2011. – Т. 6: Економіка. Політика. Філософія. – С. 3–7.
3. Баяра Д. О. Соціальне інвестування як вищий рівень корпоративної соціальної відповідальності // Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2011. – Випуск 24. – С. 212–218.
4. Калініна К. В. Теоретичні аспекти залучення соціальних інвестицій для розвитку територіальних громад [Електронний ресурс] / К. В. Калініна. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2012_14
5. Маркова С. В. Соціальний ефект інвестицій / С. В. Маркова // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 1. – С. 32–37.
6. Шаповал В. М. Оцінка ефективності соціальних інвестицій / В. М. Шаповал // Nauka: teoria i praktyka. – 2009. – Volume 2. Ekonomiczne nauki. – Przemysl : Nauka i studia, 2009. – S. 71–75.
7. Шибяєва Н. А. Методы оценки эффективности социальных инвестиций / Н. А. Шибяєва // Проблемы управления. – 2008. – № 3. – С. 64–68.
8. Ломовцева О. А., Соболева С. Ю. Методологические аспекты определения сущности и эффективности социальных инвестиций // Научные ведомости БелГУ. Серия: История. Политология. Экономика. Информатика. – 2009. – № 9. – С. 213–218.
9. Клепиков Д. М. Методические аспекты оценки социального инвестирования // Проблемы современной экономики. – 2012. – № 1. – С. 72–74.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2013

References

1. Topalov, S. A. (2009). The methodological approach to evaluating the effectiveness of social investment policy of the company. *Herald of Zaporizhzhya National University*, 1(4), 108-111 (in Ukr.).
2. Yevseyeva, A. A. (2011). Performance indicators of social investment. *Economics. Politics. Philosophy*, 6, 3-7 (in Ukr.).
3. Bayura, D. O. (2011). Social investment as a higher level of corporate social responsibility. *Theoretical and Applied Problems of Economics*, 24, 212-218 (in Ukr.).
4. Kalinina, E. V. (2012). *Theoretical aspects of investment attracting for social development of local communities*. Retrieved from http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2012_14 (in Ukr.).
5. Markova, S. (2010). Social impact of investments. *Herald of Zaporizhzhya National University*, 1, 32-37 (in Ukr.).
6. Shapoval, V. M. (2009). Evaluating the effectiveness of social investments. *Science: Theory and Practice*, 2, 71-75 (in Ukr.).
7. Shibayeva, N. A. (2008). Methods of evaluation of social investment effectiveness. *Problems of Management*, 3, 64-68 (in Rus.).
8. Lomovtseva, O. A., & Sobolev, S. Y. (2009). Methodological aspects of social investment's nature and effectiveness determination. *Scientific News of BSU*, 9, 213 -218 (in Rus.).
9. Klepikov, D. M. (2012). Methodological aspects of the evaluation of social investment. *Problems of the Modern Economics*, 1, 72-74 (in Rus.).

Received 20.04.2013

Видавничо-редакційна група Інституту суспільної трансформації

на високому професійному рівні надає послуги з:

1) видання наукових праць економічного, політичного та суспільно-гуманітарного спрямування;

2) наукового і літературного редагування
(відповідно до вимог ДАК України)

- докторських і кандидатських дисертацій, авторефератів;
- наукових монографій;
- книг, статей тощо.

Гарантія якісного кінцевого результату!

Звертайтеся за тел.: (044) 235 98 27, 235 98 28, 235 80 23;
e-mail: editor@osp.com.ua

